

Є. С. Жураківський,
аспірант, Вінницький національний аграрний університет

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ РИЗИКІВ ТА ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

E. Zhurakivskiy,
Postgraduate student of Vinnitsa National Agrarian University

SYSTEMATIZATION OF RISKS AND THREATS TO ECONOMIC SECURITY AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE

У статті проведено дослідження теоретико-методологічних підходів до систематизації ризиків та загроз економічній безпеці аграрної галузі України. Встановлено ризики та загрози економічній безпеці аграрної галузі України. Визначено специфічні загрози економічній безпеці аграрної галузі та заходи щодо зниження ризику цих загроз. Запропоновано регіональну систему економічної безпеки аграрної галузі здійснювати за допомогою реалізації аграрної політики держави. Запропоновано класифікацію загроз економічній безпеці аграрної галузі.

This article studied the theoretical and methodological approaches to the systematization of risks and threats to the economic security of agrarian sector of Ukraine. Found risks and threats to the economic security of agrarian sector of Ukraine. Specific threats to the economic security of the agricultural sector and measures to reduce the risk of these threats. The system of economic security of the agricultural sector at the regional level to carry through the implementation of agricultural policy. The classification of threats to the economic security of the agricultural sector.

Ключові слова: економічна безпека, аграрна галузь, ризик, загрози, інституційні трансформації, децентралізація.

Key words: economic security, agricultural sector, risk, threat, institutional transformation, decentralization.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасному глобалізованому світі питання забезпечення економічної безпеки країни як першочергової задачі захисту національних інтересів держави від різного роду загроз має особливу актуальність. Різний економічний потенціал регіонів та рівень їх розвитку, економічні та фінансові проблеми, що поглибились останнім часом в країні, нерозв'язаний збройний конфлікт на сході держави, наявність великої кількості біженців з окупованих територій та інші несприятливі обставини, з якими стикнулася економіка України на початку 2014 року, потребують особливого підходу до розв'язання проблеми забезпечення економічної безпеки України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Як відомо, проблеми досягнення економічної безпеки держави, регіонів, окремих галузей економіки, а також дослідження питань, пов'язаних з цією проблемою, відображені в наукових працях багатьох зарубіжних та вітчизняних: Л. Абалкіна, Дж. Барбера, Л. Біркена, І. Бінька, О. Барановського, З. Варналія, О. Власюка, В. Воротіна,

А. Гальчинського, В. Геєця, В. Горбуліна, К. Гудвіла, К. Девіса, О. Ємельянова, М. Єрмошенка, А. Качинського, Г. Калетніка, С. Козловського, Е. Кіреєвої, А. Козаченко, Р. Леонарда, Ю. Лисенка, Т. Лоурі, І. Мазура, О. Макара, А. Мокія, В. Мунтіяна, Г. Пастернак-Таранушенка, В. Предборського, Д. Прейгера, У. Семюелса, О. Скидана, А. Сухорукова, О. Черняка, Л. Шевченко, В. Шлемко, А. Штангрета та ін.

Наукові праці зазначених вчених мають велику наукову і практичну значимість, вони сформували методологічну основу даної проблеми і у своїй сукупності створили надійну теоретичну базу для подальших досліджень. Разом з тим, ще не всі проблеми розв'язані повною мірою.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета роботи полягає в теоретичному дослідженні та систематизації ризиків та загроз економічній безпеці аграрної галузі України.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

При розгляді питань забезпечення економічної безпеки аграрної галузі України принципово важливим мо-

Таблиця 1. Ризики економічної безпеці АПК України

Види ризиків	Характеристика ризику
Технологічні ризики	Розглядають можливість негативного впливу матеріально-технічної бази АПК на якість і конкурентоспроможність продукції, на формування системи управління якістю з точки зору вимог до безпеки вироблених продуктів
Екологічні ризики	Дають можливість оцінити ймовірність втрати доходу за рахунок впливу екологічних факторів на безпеку аграрної продукції
Соціальні ризики	Являють собою ймовірність отримання збитків від фінансової діяльності внаслідок низького рівня розвитку сільської інфраструктури (відсутність газифікації, дитячих дошкільних закладів, закладів охорони здоров'я, середніх навчальних закладів, житла) та деградації людського потенціалу (низький рівень освіти населення, умінь, навичок, відсутність здатності до праці і та ін.)
Агроекологічні ризики	Оцінюють ймовірність отримання збитку в результаті несприятливих природно-кліматичних умов на окремо взятій території
Фінансово-економічні ризики	Це ймовірність зниження доходу внаслідок відсутності доступності до кредитних ресурсів, високого рівня корупції при розподілі фінансових ресурсів на виконання різного роду програм, спрямованих на забезпечення стійкості АПК, відсутності податкових пільг, підвищення податкового тягаря, низьку зацікавленість місцевої влади в реалізації механізмів державно-приватного партнерства
Виробничі ризики	Характеризують ймовірність втрати частини виробленої продукції внаслідок її псування, не дотримання ефекту масштабу виробництва, а також через неможливість забезпечити достатній рівень виробництва найважливіших видів продуктів
Політично-військові ризики	Являють собою ризики, пов'язані зі змінами в правовому полі держави, а також ризики, пов'язані з військовими діями на території держави або в безпосередній близькості від неї

Рис. 1. Загрози економічній безпеці аграрної галузі

ментом є вивчення проблематики дослідження, розробка класифікацій видів безпеки та загроз, а також вивчення особливостей функціонування аграрної галузі.

Показник економічної безпеки аграрної галузі — це кількісна або якісна характеристика стану агропромислового комплексу, що дозволяє оцінити його економічну стійкість, можливості для розширеного відтворення виробництва аграрної продукції і забезпечення продовольчої безпеки країни.

Забезпечення економічної безпеки АПК — це постійний циклічний процес, під час якого реалізується система різноспрямованих заходів. З одного боку, це заходи, спрямовані на підвищення фінансової стійкості, ліквідності, конкурентоспроможності аграрних підприємств та створення сприятливих можливостей для забезпечення економічних переваг аграрного виробництва. З іншого боку, це заходи, що повинні позитивно впливати на рівень та умови життя населення, яке безпосередньо зайнято в аграрному виробництві, на жителів прилеглих територій та на стан навколишнього середовища.

Виходячи з даного визначення, визначимо основні види ризиків та внутрішні і зовнішні загрози для економічної безпеки АПК України. Види ризиків та їх характеристики наведено в таблиці 1 [1]. Перераховані ризики можуть створювати потенційні загрози економічній безпеці АПК та національній безпеці країни.

Аналіз існуючої системи економічних взаємовідносин в АПК України показує, що ці відносини ще не забезпечують повною мірою економічну безпеку аграрної галузі, оскільки суттєво не зменшують потенційні загрози, що існують у даний час в країні. Окрім того, все ще не розроблений чіткий механізм управління ризиками, значною є корупційна складова при просуванні аграрної продукції від товаровиробника до споживача, а та-

Таблиця 2. Специфічні загрози економічній безпеці аграрної галузі та заходи щодо зниження ризику цих загроз

Загрози	Заходи
Не використання земельних угідь	1. Створення сучасної матеріально-технічної бази. 2. Цільові державні вкладення для підвищення родючості ґрунтів. 3. Передача земель підприємств-банкротів ефективним власникам на умовах викупу, оренди тощо. 4. Виконання програми стимулювання з освоєння перелогових земель
Втрати при збиранні врожаю	1. Дотримання термінів збирання врожаю. 2. Удосконалення технології аграрних робіт
Втрати при транспортуванні продукції	1. Удосконалення обліку і контролю. Наявність вагового господарства. 2. Забезпечення охорони вантажів. 3. Герметизація кузову автомашин
Скорочення поголів'я худоби та птиці	1. Забезпечення господарств комбікормами, технологічним обладнанням, матеріальними ресурсами. 2. Оптимізація кормового раціону. 3. Поліпшення ветеринарного обслуговування, своєчасні щеплення тварин. 4. Поліпшення системи утримання худоби та догляду за тваринами
Низька якість продукції	1. Дотримання прогресивних агротехнічних прийомів. 2. Матеріальне стимулювання якості праці і продукції. 3. Удосконалення технології аграрних робіт. 4. Контроль за якістю продукції
Втрата і псування при зберіганні сільськогосподарської продукції	1. Створення на території регіону ринкової інфраструктури, в тому числі системи оптових продовольчих ринків, оптових баз, забезпечених необхідним обладнанням для зберігання сільськогосподарської продукції. 2. Механізація та автоматизація робіт. 3. Дотримання мікроклімату в сховищах
Втрати від диспаритету цін	1. Державний контроль за цінами. Удосконалення системи ціноутворення на сільськогосподарську продукцію. 2. Державна підтримка аграрних товаровиробників. 3. Створення агрофірм і холдингових компаній
Використання приватними господарствами сільськогосподарської техніки та транспорту державних підприємств без оплати послуг	1. Удосконалення системи контролю та обліку продукції. 2. Здійснення заходів адміністративного втручання з метою захисту виробників аграрної продукції. 3. Створення сільськогосподарських територіальних кооперативів. 4. Впровадження в діяльність аграрних підприємств госпрозрахункових та комерційних відносин

стійкість і економічна безпека аграрної галузі як системи можуть бути забезпечені як за рахунок підвищення якісного стану складових національної безпеки держави [3], так і за рахунок зменшення впливу факторів, які безпосередньо та опосередковано створюють загрози економічній безпеці аграрної галузі.

Таким чином, можна стверджувати, що економічна безпека аграрної галузі країни — це стійка система економічних взаємовідносин між суб'єктами аграрного виробництва з приводу забезпечення аграрної галузі сучасними засобами виробництва, спроможними ефективно організувати відтворювальні процеси з метою задоволення зростаючих потреб населення в продовольстві, забезпечення конкурентних переваг країни на світовому агропродовольчому ринку, збільшення обсягів експорту аграрної продукції тощо.

Сьогодні економічна безпека аграрної галузі регіону може бути охарактеризована багатьма кіль-

кож при розподілі фінансових ресурсів як елемента державної підтримки аграрного виробництва тощо. Можливі зовнішні та внутрішні загрози економічній безпеці аграрній галузі України представлені нами на рисунку 1.

Ще одним важливим питанням забезпечення економічної безпеки є виявлення не тільки потенційних і реальних загроз, а й розробка класифікації цих загроз. У зв'язку з цим, нами пропонується класифікувати загрози та такими ознаками:

- за джерелом виникнення (внутрішні та зовнішні);
- за ступенем сформованості (реальні та потенційні);
- за характером виникнення (соціальні, природні, антропогенні);
- за характером вияву (безпосередні та опосередковані);
- за характером реалізації (цілеспрямовані та стихійні (випадкові));
- за тривалістю (поточні (спорадичні і регулярні) і довгострокові);
- за сферами вияву (політичні, соціальні, економічні, екологічні і т.д.);
- за рівнем суб'єктивних оцінок (несвідомі, уявні, завищені, адекватні, занижені).

На відміну від загальних загроз, властивих підприємствам всіх галузей економіки України, в агропромисловій галузі є свої специфічні загрози, які можна згрупувати за певними ознаками, запропонованими А.Г. Светлаковим [2], а також запропонувати заходи щодо їх зменшення або повного усунення (табл. 2).

Як видно із систематизації даних, наведених в таблиці 2, загрози економічній безпеці аграрної галузі досить різноманітні і мають складну структуру. Тому

кількісними та якісними показниками. Наприклад:

- повною окупністю витрат на виробництво і реалізацію аграрної продукції;
- забезпеченням фінансової стійкості і платоспроможності підприємств АПК;
- ефективністю використання інноваційного та інвестиційного потенціалу аграрної галузі;
- достатнім забезпеченням населення продовольством належної якості відповідно до рекомендованих норм харчування та показників безпеки;
- кількістю виробленої продукції, яка перевищує потреби населення регіону, що дозволяє не тільки забезпечувати продовольством населення інших регіонів країни, але і здійснювати експорт даної продукції тощо.

Економічна безпека аграрної галузі регіону виявляється також у створенні такої системи виробничо-економічних відносин між сферами АПК, яка згладжує наслідки диспаритету цін, сприяє зниженню безробіття в сільській місцевості та розвитку соціальної інфраструктури сільських територій, приводить до зменшення розміру кредиторської та дебіторської заборгованостей, приваблює інвесторів, максимально використовує інноваційний підхід при виробництві аграрної продукції, що дозволяє забезпечити незалежність регіону в забезпеченні його продовольством і здійснювати активну зовнішньоекономічну діяльність у постачанні продукції на експорт [4].

Оскільки економічна безпека аграрної галузі регіону залежить від значної кількості ризиків, виникнення яких має різну ймовірність і різною мірою впливає на стійкість економічної безпеки як системи, то з метою зниження ймовірності виникнення таких ризиків по-

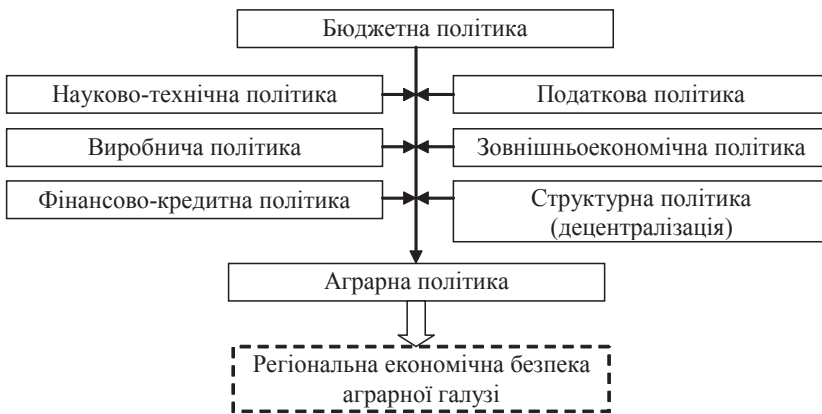

Рис. 2. Аграрна політика як елемент забезпечення економічної безпеки та її складові

трібно налагодити ефективне управління економічною безпекою на рівні регіону через механізми страхування ризиків, хеджування тощо, що може значно підвищити стійкість аграрної галузі і рівень її економічної безпеки.

ціал регіону, забезпечує сталий та розширений відтворювальний процес виробництва агропромислової продукції тощо.

Якщо в певному регіоні не достатньо використовується наявний матеріальний, трудовий та фінансовий потенціал, але здійснюються заходи щодо поліпшення поточного стану справ АПК через залучення інновацій, створення сприятливого інвестиційного клімату, вдосконалення матеріально-технічного забезпечення і т.п., то можна констатувати, що система економічної безпеки АПК даного регіону знаходиться в стані розвитку.

Результатом створення ефективної системи економічної безпеки аграрної галузі регіону є забезпечення населення необхідними видами продукції в достатньому обсязі, відповідної якості та асортименту, а також підвищення ролі АПК в економіці країни.

Функціонування системи економічної безпеки аграрної галузі на рівні регіону здійснюється за допомогою реалізації аграрної політики держави, складові якої наведені на рисунку 2

Об'єктами аграрної політики держави виступають: сільське господарство; виробництво агропромислової продукції; ринкова інфраструктура; система управління АПК; розміщення сільського населення; економічна безпека аграрної галузі регіону та інше.

На теперішній час переважна більшість економістів вважають, що основним напрямом аграрної політики держави є економічна децентралізація. Економічну децентралізацію можна трактувати як процес розподілу функцій і повноважень між центральним і регіональним рівнем управління, що відкриває перед регіонами значні можливості для реалізації власних економічних потреб за допомогою власних ресурсів, засобів і зусиль [5].

Розгляд даного питання в регіональному аспекті показує, що рівень розвитку аграрної галузі регіонів об'єктивно впливає на рівень продовольчої безпеки всієї держави, оскільки регіони індустріально-

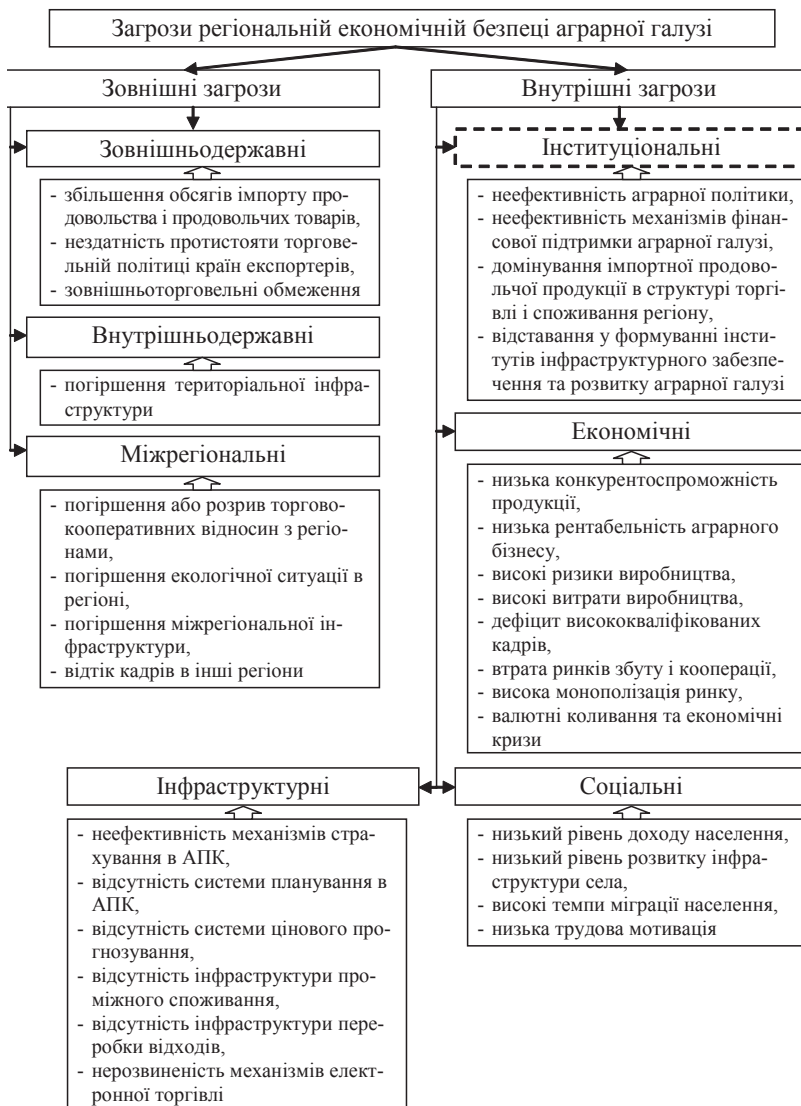

Рис. 3. Склад загроз регіональній економічній безпеці аграрної галузі

го, видобувного та постіндустріального типів часто не в змозі самостійно простою мірою забезпечувати своє населення необхідними і достатніми видами продовольства. Тому, при дослідженні проблем забезпечення економічної безпеки аграрних регіонів необхідно враховувати не тільки поточний стан розвитку галузей АПК регіону та його інфраструктуру, а й ресурсний потенціал регіону та ефективність його використання. Для цього потрібна адекватна оцінка можливих загроз аграрному сектору економіки регіонів та можливих потенційних наслідків від впливу цих загроз та стан економічної безпеки регіону.

На основі проведених досліджень нами запропонована класифікація загроз економічній безпеці аграрної галузі регіонів, яка поділяє всі основні загрози на дві великі групи: зовнішні (зовнішньодержавні, внутрішньодержавні, міжрегіональні) і внутрішні (інституціональні, економічні, соціальні, інфраструктурні) (рис. 3) [6; 7; 8; 9; 10].

Таким чином, сутність поняття "економічна безпека аграрної галузі" можна охарактеризувати як сукупність економічних відносин економічних агентів і їх інтересів, яка забезпечує цілісність і стійкість аграрної галузі до потенційних загроз і є спроможною зменшити (або усунути) дестабілізуючі фактори чи трансформувати їх у конкурентні переваги з метою досягнення продовольчої безпеки держави.

ВИСНОВКИ

Загрози економічній безпеці аграрної галузі можна класифікувати на зовнішні (зовнішньодержавні, внутрішньодержавні, міжрегіональні) і внутрішні (інституціональні, економічні, соціальні, інфраструктурні). Запропонована класифікація загроз економічній безпеці аграрної галузі свідчить про необхідність, по-перше, розробки ефективної методики оцінювання стану і рівня економічної безпеки аграрної галузі, яка б дозволила достовірно визначити загальний стан та рівень економічної безпеки та оцінити рівень захищеності аграрної галузі регіону від загроз, що мають місце на агроринку даного регіону; по-друге, розробки та впровадження сучасних методів та механізмів зменшення та/або усунення виявлених загроз; по третє, впровадження ефективної системи управління аграрною галуззю регіону та стимулювання її розвитку.

Література:

1. Kozlovskiy Serhii. The sustainability of agricultural sphere of the region as a factor in the economic development of Ukraine / S. Kozlovskiy, R. Grinyk, O. Pidvalna // Regional Innovations (France). — 2015. — № 1. — P. 22—31.
2. Светлаков А.Г. Стратегия экономической безопасности регионального агропромышленного комплекса: теория, методология и практика: автореф. дис. на соискание уч. ст. д. э. н. Екатеринбург, 2007.
3. Козловський С.В. Управління стійкістю макроекономічної системи України з використанням інноваційних технологій моделювання / С.В. Козловський // Економічні науки: зб. наук. праць Вінн. нац. аграр. ун-ту. — 2010. — Вип. 3. — С. 44—63.
4. Козловський С.В. Стратегічне управління розвитком регіональних економічних систем / С.В. Козловський // Економіка України. — 2011. — № 4. — С. 28—38.
5. Мазур А.Г. Управління регіональними інвестиційними процесами в агропромисловому комплексі: [мо-

ногр.] / А.Г. Мазур, С.В. Козловський, Ю.В. Герасименко. — Вінниця: Глобус-Прес, 2008. — 208 с.

6. Моисеев П.С. Применение комплексного подхода к обеспечению функционирования рынка сельскохозяйственной продукции региона / П.С. Моисеев // Новая модель экономики России: условия и основные направления инновационного развития: монография (по материалам Всероссийской научно-практической конференции (18—19 октября 2011 г. СПб). — М.: Тамбов: Изд-во ТРОО "Бизнес-Наука-Общество", 2012. — 511 с.

7. Козловський С.В. Сучасні підходи до стратегічного управління регіональною соціально-економічною системою / С.В. Козловський // Економіка розвитку. — 2010. — № 1 (53). — С. 18—22.

8. Козловський С.В. Типологія моделей розвитку сучасних економічних систем / С.В. Козловський // Економічна теорія. — 2009. — № 4. — С. 5—15.

9. Козловський С.В. Стратегічне управління розвитком регіональних економічних систем [Електронний ресурс] / С.В. Козловський // Електронне фахове видання "Ефективна економіка". — 2010. — № 9. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/>

10. Козловський С.В. Стратегічний аналіз розвитку регіональних економічних систем [Електронний ресурс] / С.В. Козловський // Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка". — 2010. — № 4. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/>

References:

1. Kozlovskiy, S. Grinyk, R. and Pidvalna, O. (2015), "The sustainability of agricultural sphere of the region as a factor in the economic development of Ukraine", Regional Innovations (France), vol. 1, pp. 22—31.
2. Svetlakov, A.G. (2007), "The strategy of economic security of regional agriculture: the theory, methodology and practice", Ph.D. Thesis, Economy, Yekaterinburg, Russia.
3. Kozlovskiy, S. (2010), "Macroeconomic stability management systems Ukraine using innovative simulation technologies", Visnyk Vinnitsa National Agrarian University, vol. 3, pp. 44—63.
4. Kozlovskiy, S. (2011), "Strategic management of development of regional economies", Economica Ukraine, vol. 4, pp. 28—38.
5. Mazur, A. Kozlovskiy, S. and Gerasimenko, Y. (2008), Ypravlenie regionalnimi investitsiynimi procesami v agroproduktovom komplekse [Management of regional investment processes in agriculture], Globus-Press, Vinnitsa, Ukraine.
6. Moiseev, P.S. (2011), "An integrated approach to the functioning of the market for agricultural products in the region", [The new model of the Russian economy: the condition and the basic directions of innovative development], Tambov, Russia.
7. Kozlovskiy, S. (2010), "Modern approaches to strategic management of regional socio-economic system", Ekonomika Rozvitku, vol. 1 (53), pp. 18—22.
8. Kozlovskiy, S. (2009), "Typology models of modern economic systems", Economicha teoria, vol. 4, pp. 5—15.
9. Kozlovskiy, S. (2010), "Strategic management of development of regional economies", Electronic issue "Effective Economy", vol. 9, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/> (Accessed 12 June 2015).
10. Kozlovskiy, S. (2010), "Strategic analysis of regional economies", Electronic issue "Effective Economy", vol. 4, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/> (Accessed 12 June 2015).

Стаття надійшла до редакції 15.06.2015 р.